

УДК 371.132
Луїза ПОЛАК
м. Київ

Ділова гра як метод активного навчання дорослих

Розглядається методика проведення ділової гри як способу активізації навчальної діяльності дорослих в системі підвищення їх кваліфікації. Ділова гра “Педагогічний аналіз занять” апробована при підвищенні кваліфікації працівників професійно-технічної освіти у Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти (ЦППО).

Складні завдання сьогодення вимагають докорінної перебудови управління навчальними закладами на основі демократизації і гуманізму. У цьому зв'язку система підвищення кваліфікації покликана сприяти підвищенню рівня професійної підготовки управлінців.

З метою підвищення ефективності навчального процесу слід використовувати такі форми і методи навчання, які б активізували пізнавальну діяльність слухачів. Важливою ланкою у цьому контексті є переведення того, хто навчається, з об'єкта діяльності, зміна відносин “викладач-слухач” – із суб'єктно-об'єктних у суб'єктно-суб'єктні відносини.

Арсенал таких методів досить широкий і різноманітний. Найбільш поширеними серед них є ділові ігри.

Ділова гра являє собою спеціально організовану форму навчання з перетворенням теоретичних знань у діяльність. Модельована грою діяльність стає ніби внутрішнім стрижнем, навколо якого нагромаджуються і закріплюються знання, а сама логіка здійснення діяльності спричиняє потребу в нових знаннях.

Ділові ігри поділяють на навчальні, дослідні, народногосподарські, імітаційні, операційні, рольові, за методом інсценування, з метою отримання психодрами, соціодрами.

Ділова гра є дидактичним засобом розвитку творчого (теоретичного і практичного) професійного мислення. Це досягається конструюванням (на етапі розробки) і реалізацією (в процесі гри) системи проблемних ситуацій та пізнавальних завдань. Предметом змісту гри виступає моделювання двох реальних процесів: виробництва і професійної діяльності спеціалістів.

Ділова навчальна гра за цільовою спрямованістю є двоплановою діяльністю, що сприяє досягненню подвійної мети – ігрової і педагогічної (навчальної) за домінуючої ролі останньої. Така гра конструюється і проводиться як спільна діяльність навчального процесу учасників в ході постановки професійно важливих цілей і їх досягнення шляхом підготовки і прийняття відповідних індивідуальних і групових рішень. Спільна діяльність має характер рольової взаємодії. Виконання учасниками ігрових правил є обов'язковою умовою гри.

Основним способом включення партнерів у спільну діяльність і одночасно способом створення та вирішення проблемних ситуацій є двобічне (діалог) і багатобічне (мультилог) спілкування.

Розглянемо ділову гру, апробовану при підвищенні кваліфікації працівників професійно-технічної освіти в ЦППО. Ця ділова гра може бути використана і в процесі навчання майбутніх педагогів-студентів вищих навчальних закладів, і в процесі підвищення кваліфікації управлінських кадрів освіти і під час проведення методичної роботи.

Тема ділової гри: “Педагогічний аналіз занять”

Мета ділової гри: визначення сучасних технологій навчання та формування вмінь інтегрованого аналізу занять.

Основні завдання: визначення методики проведення занять, способів формування у слухачів умінь логічно-послідовного викладення технологічних процесів; формування вмінь колективно вирішувати педагогічні задачі.

Організація заняття

У занятті бере участь академічна група (25-30 осіб). Із складу учасників формуються підгрупи по 4-5 осіб, які виконують функції учнів групи, директора та заступників директора. У кожній групі обирають лідера, який організовує всю роботу до встановлених функцій. Слухачі розробляють правила організації гри. Наприклад: поважати думку кожного; мати право на помилку; чітко висловлювати думку і т.ін. У процесі гри ці правила можна доповнювати. Керує заняттям викладач.

Функції учасників ділової гри

Лідер: дістає вихідну інформацію, інструкції від керівника гри. Він організовує свою групу для виконання пропонуваного завдання, координує і спрямовує діяльність, під час проведення занять робить протокольний запис.

Гравці: беруть участь у проведенні занять як учні. Після закінчення уроку беруть участь в аналізі його проведення.

Викладач: проводить заняття за заздалегідь розробленим планом, робить аналіз результатів заняття.

Арбітри: здійснюють загальний контроль за ходом гри і дотриманням її регламенту; вирішують всі спірні питання, що виникають під час гри; оцінюють роботу лідера і групи; ведуть протокол; контролюють ігровий режим і дають оцінку діяльності всіх учасників гри. Ігрові документи арбітрів подані в “Пакеті ігрових документів для арбітрів”.

Сценарій гри

Ділова гра складається з кількох етапів, які послідовно реалізуються. Їх зміст подано в таблиці.

1. Підготовка до проведення ділової гри. Під час проведення організаційного моменту керівник гри інформує учасників про проблему і завдання ігрової ситуації. Обираються арбітри (4-5 осіб) з числа найбільш досвідчених слухачів. Група поділяється на підгрупи (по 4-5 осіб). Кожна підгрупа обирає лідера. Арбітри отримують зразки відповідей на запитання.

Питання для актуалізації знань слухачів подані в “Пакеті ігрових документів для арбітрів”. Лідери за допомогою жеребкування вибирають питання і разом з членами підгрупи готують на них відповіді. Кожна відповідь прослуховується, доповнюється членами інших підгруп та оцінюється арбітрами.

2. *Ігровий етап.* Заняття проводить слухач-викладач. Члени підгрупи під час заняття виконують функції учнів. Лідери виконують роль директора та заступників директора навчального закладу. Вони роблять записи, необхідні для проведення аналізу заняття. Викладач робить самоаналіз заняття. Після цього лідери заповнюють зведені таблиці відповідно до пропонованої мети відвідування. Зведені таблиці аналізу містяться в “Пакеті ігрової документації” кожної підгрупи. Після заповнення таблиць членами підгрупи їх здають до арбітражу для перевірки. Арбітри перевіряють і оцінюють роботу кожної групи, фіксують результати в протоколі, повертають матеріали лідеру.

Таблиця 1

№п /п	Етапи ділової гри	Зміст етапу	Тривалість етапу, хв.
1	Підготовка до проведення ділової гри	Організаційний момент Актуалізація знань слухачів	20
2	Ігровий	Урок за сценарієм Самоаналіз навчального заняття слухачем-викладачем	45 10
3	Педагогічний аналіз заняття	Аналіз навчального заняття підгрупами Складання зведеної таблиці аналізу	30 20
4	Підсумковий	Підбиття арбітрами підсумків гри Визначення ефективності їх проведення	20

3. *Педагогічний аналіз заняття.* Жеребкуванням визначається послідовність виступів лідерів з аналізу заняття. Представники кожної підгрупи аналізують окремі етапи заняття. Підгрупа, яка розпочинає аналіз, розкриває постановку дидактичної мети уроку (ДМ), визначає його тип, пояснює, який етап занять був основним, а які етапи сприяли досягненню дидактичного завдання цього заняття. Підгрупа, яка завершує аналіз, робить висновки і дає методичні рекомендації викладачеві. Кожна підгрупа зацікавлена набрати якнайбільше балів.

У різноманітній системі стимулювання для кожного її структурного елемента наведено склад оцінювальних характеристик і відповідні їм норми заохочень та штрафів. Оцінювальні характеристики диференційовані за змістом й особливостями роботи на різних етапах ігрового заняття (див. таблицю).

Діяльність учасників гри оцінюється за трьома критеріями: діловим, риторичним і етичним. Діловий рівень відображає ступінь підготовки, засвоєння матеріалу і професійні знання слухачів. Риторичний рівень враховує культуру мови, лаконічність і логіку у відповідях. Етичний рівень включає манеру поведінки, уміння терпляче пояснювати і тактично, коректно відповідати на запитання. Кількість балів нараховується відповідно від 0 до +5.

Ступінь організованості слухачів-учнів на уроці оцінюється за кількістю балів від -5 до +5.

Правильність педагогічного аналізу заняття оцінюється за діловим (від 0 до +10 балів) та етичним (від 0 до +5 балів) критеріями.

Усний аналіз окремих етапів заняття оцінюється за діловим (від 0 до +10 балів), риторичним (від 0 до +5 балів) та етичним (від 0 до +5 балів) критеріями.

Порушення ігрового режиму на будь-якому етапі може бути оцінене штрафними балами (до -10 балів).

Пакет ігрових документів для арбітрів Інструкції для арбітрів

1. Отримати від керівника гри пакет ігрових документів.
2. Визначити систему стимулювання.
3. Ознайомитися з питаннями активізації знань учасників ділової гри.
4. Уважно слухати відповіді кожної підгрупи на запропоновані запитання, разом з викладачем оцінити їх.
5. Записати оцінку в протоколі № 1.
6. Оцінити додаткові відповіді лідерів.
7. Вивчити план заняття, підготовлений підгрупою “Викладач”.
8. Під час заняття записувати спостереження, а потім узагальнити їх.
9. Оцінити діяльність учнів на занятті.
10. Записати оцінку в протоколі № 2, оголосити її.
11. Проаналізувати заняття.
12. Перевірити й оцінити правильність заповнення зведеної таблиці аналізу занять відповідно до запропонованої мети.
13. Внести оцінку до протоколу № 3, оголосити її.
14. Провести жеребкування підгруп.
15. Ознайомитися з методичними рекомендаціями з педагогічного аналізу з погляду системного підходу.
16. Оцінити участь підгруп у проведенні педагогічного аналізу занять відповідно до поставленої мети.
17. Внести оцінку до протоколу № 4, оголосити її.
18. Підрахувати кількість балів кожної підгрупи з усіх видів ігрових завдань, заповнити протокол № 5.
19. Визначити ефективність ділової гри.
20. Оцінити діяльність підгруп, лідерів і викладачів під час ділової гри.
21. Оголосити остаточний результат гри і підгрупу-переможницю.

Питання для актуалізації знань слухачів

1. Характеристика уроку як цілісної системи.
2. Суть педагогічного аналізу й етапи його здійснення.
3. Основні принципи аналізу занять.
4. Методика педагогічного аналізу з позиції системного підходу.

Протокол № 1
Оцінка відповідей слухачів

Підгруп а	Запитан ня	Рівні оцінювання			Допо внен ня	Сума балів
		ділов ий	ритори чний	етични й		
1	2	3	4	5	6	7
I						
II						
III						
IV						

Протокол № 2
Оцінка діяльності учнів на занятті

№ п/п	Критерії оцінювання	Підгрупи			
		I	II	III	IV
1	Знання предмета				
2	Рівень свідомості і навчальної активності				
3	Наявність інтересу до уроку				
4	Рівень внутрішньої і зовнішньої організованості				
Сума балів					

Протокол № 3

Оцінка підсумків заповнення зведеної таблиці з аналізу занять

Підгрупа	Рівні оцінювання			Своєчасність заповнення таблиці	Сума балів
	діловий	риторичний	етичний		
I					
II					
III					
IV					

Протокол № 4

Підсумкова відомість

Підгрупа	Оцінка відповідей слухачів за протоколом № 1	Оцінка діяльності слухачів-учнів за протоколом № 2	Оцінка заповнення зведеної таблиці за протоколом № 3	Загальна сума балів	Ефективність ділової гри
I					
II					
III					
IV					

Примітка. Ефективність ділової гри обчислюється за формулою

$$E. д. г. = \frac{\text{Загальна сума балів}}{80} \cdot 100\%$$

Оцінка рівня зони:

- 100% – 85% – дуже високий;
- 84% – 65% – високий;
- 64% – 45% – середній;
- 44% – низький.

Пакет ігрових документів підгруп

Інструкція для учасників гри

1. Визначити літературу з питання про сучасний і педагогічний аналіз уроку.
2. Під час заняття Ви виступаєте в ролі учнів. Ваша робота оцінюватиметься арбітрами за такими критеріями:
 - ✓ знання предмета;
 - ✓ рівень свідомості і творчої активності;
 - ✓ наявність інтересу до уроку;
 - ✓ ступінь внутрішньої організованості.
3. Після заняття Ви виступаєте в ролі директора або заступників директора навчального закладу, які аналізують заняття.
4. Заповнюючи зведену таблицю з аналізу заняття, слід поділити його на етапи і проаналізувати кожний етап.
5. Заповнити зведену таблицю і здати її.
6. Бути уважним під час виступу інших підгруп. Вносити свої пропозиції, поправки, зауваження.

Інструкція для слухачів

1. Отримати від керівника гри пакет ігрових документів.
2. Організувати роботу підгруп з підготовки відповідей на запитання для актуалізації знань слухачів.
3. Організувати роботу підгруп на уроці.
4. Під час заняття робити ґрунтовний протокольний запис уроку.
5. Організувати заповнення зведеної таблиці відповідно до пропонованої мети відвідування й

аналізу заняття. У разі утруднення консультиватися з арбітрами, викладачем.

6. Здати заповнену таблицю арбітрам.
7. Брати участь у жеребкуванні.
8. Підготуватися до аналізу занять, визначити виступаючого.
9. Уважно стежити за змістом аналізу іншими підгрупами, вносити свої доповнення.

Інструкція для слухачів-викладачів

1. Вивчити літературу про сучасний урок.
2. Визначити тему уроку.
3. Дати домашнє завдання з метою підготовки їх до даного заняття.
4. Визначити дидактичну мету заняття.
5. Визначити зміст навчального матеріалу, уточнити його обсяг і складність відповідно до мети і можливостей учнів.
6. Підготувати необхідне обладнання для заняття.
7. Уточнити тип уроку.
8. Вибрати найефективніше поєднання методів і прийомів навчання, а також форм пізнавальної діяльності учнів відповідно до поставленої мети і змісту навчального матеріалу.
9. Визначити структуру уроку відповідно до мети змісту навчального матеріалу, методів навчання.
10. Передбачити методичні помилки щодо планування уроку.
11. Провести урок.
12. Зробити аналіз заняття.

Орієнтовний перелік питань щодо самоаналізу уроку слухачем-викладачем

1. Назвати вимоги програми щодо теми заняття.
2. Охарактеризувати навчальні можливості ваших учнів.

3. Сформулювати дидактичну мету уроку, показати взаємозв'язок завдань освіти, виховання і розвитку учнів.
4. Пояснити вибір типу уроку.
5. Обґрунтувати добір навчального матеріалу на даному занятті, показати, як був актуалізований матеріал підручника, здійснено міжпредметну координацію заняття.
6. Обґрунтувати оптимальність вибраних методів навчання.
7. Пояснити, як відбувався диференційований підхід до різних груп учнів.
8. Обґрунтувати використані методи умов навчання.
9. Оцінити оптимальність умов навчання.
10. Оцінити витрату часу учнів на виконання домашнього завдання відповідно до гігієнічних вимог.

Практика свідчить, що використання ділових ігор у процесі навчання збільшує зацікавленість у слухачів курсів. Це зумовлено тим, що процес навчання під час проведення ділових ігор максимально наближений до реальної практичної діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів, а це сприятиме професійному зростанню кадрів. Усі учасники гри виступають в тих чи інших ролях, приймають управлінські рішення відповідно до функціональних обов'язків своєї ролі. Процес навчання стає більш творчим, привабливим, сама атмосфера ділової гри створює певний емоційний настрій і змушує її учасників бути активними.

Луиза ПОЛАК

Деловая игра как метод активного обучения взрослых

Резюме

Рассматривается методика проведения деловой игры как способ активизации учебной деятельности взрослых в системе повышения квалификации. Деловая игра «Педагогический анализ занятий» апробирована при повышении квалификации работников профессионально-технического образования в ЦИППО.

Luiza POLAK

Business game as the method of an active adult education

Summary

The methodology of leading a business-like game as a manner of educational activity of specialists in the advancement system of their qualification is considered in this article. The business-like game “The Pedagogical analysis of studies” was experienced under the qualification advancement of vocational schools’ workers in the Central institute of post-diploma education.